

ШИФР «Молодіжна політика»

Молодіжна соціальна політика в Україні

ЗМІСТ

ВСТУП	3
 РОЗДІЛ 1. СТАНОВЛЕННЯ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ	
1.1. Генеза наукових уявлень про молодіжну політику	6
1.2. Законодавче регулювання молодіжної політики України	10
 РОЗДІЛ 2. ПРІОРИТЕТИ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ	
2.1. Стратегічні пріоритети молодіжної політики.....	15
2.2. Освіта як детермінанта самореалізації молодих громадян в Україні	22
 ВИСНОВКИ	31
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	33
ДОДАТКИ	37

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. За даними ООН, на сьогоднішній день в світі проживає 1,8 млрд. молодих людей – найбільше число за всю історію людства і ця кількість з кожним роком зростає. Однак кардинально протилежна тенденція вже впродовж багатьох років зберігається в нашій країні – молоді стає все менше. За результатами останніх досліджень, в Україні кількість людей віком 18-35 років становить 12 млн., однак їх кількість динамічно зменшується, і ця тенденція, як доводять незалежні соціологічні групи (U-Report, Ernst & Young), характеризується стійкими тривожними показниками. Зменшення народжуваності, відтік молоді за кордон, професійна невизначеність і безробіття, громадянська апатія - все це не тільки сателіти складних соціально-економічних умов чи суспільно-політичної нестабільності, але й виразні індикатори очевидних проблем у відносинах держави з молоддю, малоефективності державної політики в молодіжній сфері, що, як відомо, визначає економічну, юридичну й соціальну складову життя молодих людей.

Молодіжна політика – це складна система напрямків, пріоритетів та стратегічних цілей, які шляхом крос-секторальних підходів покликані сприяти самореалізації молодих громадян в суспільстві, за якими – майбутнє держави. Без перебільшення, молодь – це гарант розвитку держави і суспільства загалом, їх подальше існування залежить саме від забезпечення гідних умов життя для цієї категорії населення.

Молодіжні питання привертали увагу в усі часи історії людської цивілізації, адже в світовому розумінні поняття «молодь» диференціюється як окрема вразлива категорія. З початку незалежності України тема молоді зафіксована в низці законів, декларацій, стратегій, концепцій. Реалії сьогодення, проблеми і запити нинішньої молоді актуалізують законотворчу потребу в новій стратегії молодіжної політики, в основі якої – європейські критерії якості життя для молодих осіб. Своєчасність нових векторів

підкреслюється ще й тим, що 2022 році Україна буде проходити перевірку Комісаріатом Ради Європи на відповідність цим критеріям.

Однозначно, молодіжна політика потребує перегляду й переосмислення. Водночас важливо розуміти, що світове гуманітарне право не має єдиного кодифікованого законодавчого акту, який би стосувався власне молодого населення: все, що існує – несе лише рекомендаційний характер. Це спонукає країни, що розвиваються розробляти національні законодавства, які регулюють молодіжні пріоритети. На перший погляд, такий підхід має позитивні аспекти: держави самі визначають перспективи молодіжної політики та сфери, на які потрібно зробити ставку. Але з іншого погляду, країни, які не вдосконалюють середовище для молоді, не мають законодавчого примусу до проведення таких реформ.

Для розуміння стану й ефективності нинішньої державної молодіжної політики ми спрямували увагу на одну із важливих сфер функціонування молоді - освіту, адже вона є всеохоплюючою відносно молоді та є інструментом їх розвитку, а отже, і сталого розвитку всієї країни.

Наразі, в зв'язку з глобалізацією та інтернаціоналізацією освітнього процесу, в сфері молодіжної політики з'явився неабиякий інтерес до оцінки якості освіти. Особлива увага приділяється саме вищій освіті: в умовах нестабільного ринкового середовища, до молодих фахівців пред'являються високі вимоги з боку роботодавців, а відповідно до Всесвітньої декларації ЮНЕСКО з вищої освіти, якість навчання залежить від процесу викладання, навчальних програм, поля досліджень самих студентів та матеріально-технічної бази академічного середовища в цілому.

Об'єкт дослідження: державна молодіжна політика в Україні.

Предмет дослідження: політика у сфері освіти як пріоритетний напрям молодіжної політики.

Мета: дослідити освітні можливості молоді як пріоритетний напрям державної молодіжної соціальної політики.

Відповідно до зазначеної мети поставлені такі **завдання:**

1. Розкрити підходи до розуміння сутності молодіжної політики в Україні.
2. Проаналізувати законодавство України у сфері молодіжної політики.
3. Висвітлити актуальні пріоритети молодіжної політики в Україні
4. Дослідити потенціал освіти як складову державної молодіжної політики.

Для розв'язання поставлених завдань і досягнення мети використовувалися **методи** теоретичного та емпіричного характеру: аналіз правової, соціологічної, психолого-педагогічної літератури, яка дала змогу уточнити зміст понять «молодь», «молодіжна політика», «державна молодіжна політика»; діагностичні методи, а саме анкетування, інтерв'ювання, опитування; методи статистичної обробки результатів дослідження.

Практичне значення роботи полягає у тому, що напрацьовані матеріали можуть бути використані в заходах щодо запровадження та реалізації програм молодіжної політики в об'єднаних територіальних громадах; в роботі центрів соціальних служб; у процесі викладання педагогічних та суспільствознавчих дисциплін в закладах вищої освіти («Соціальна політика в Україні»).

Результати дослідження висвітлено у статті «Освіта як складова державної молодіжної політики», яка подана до друку в матеріалах студентської наукової конференції Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Також матеріали дослідження представлені та обговорені на засіданні методичного семінару кафедри педагогіки та соціальної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, в результаті чого вироблені рекомендації щодо профорієнтаційної роботи із вступниками, процедури обрання вибіркового дисциплін студентами різних курсів та практичної підготовки студентів

Основні положення і результати дослідження автор презентував під час он-лайн обговорення проєкту «Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства» (ініційований координатором проєктів ОБСЄ Україна).

Робота складається зі вступу, двох розділів по 2 параграфи в кожному, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

СТАНОВЛЕННЯ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

1.1. Генеза наукових уявлень про молодіжну політику

Молодіжна політика – це один із найголовніших напрямів діяльності держави. Важливість її втілення сьогодні є тотожною до перспектив існування країни в майбутньому. Молодь – це активна частина населення, яка є рушієм кожної епохи та ініціатором змін у суспільстві. У Європейських країнах політичні системи націлені на співпрацю та партнерство з молодими особистостями. Після розколу СРСР, Україна постала перед задачею побудови своєї соціальної системи (освіти, соціального забезпечення, сфери зайнятості тощо), в якій *молодіжна політика* є регулятором цих складових життя молоді.

Перша складова терміну – «молодь», може розглядатися у психологічному, субкультурному, рольовому, конфліктологічному, аксіологічному, процесуальному, стратифікаційному та соціально-демографічному підходах. Збірна термінологія визначає її, як «диференційовану соціальну групу, що має специфічні соціальні, психологічні, економічні та культурні особливості; перебуває в процесі соціалізації, відповідно до потреб часу є творцем соціальної і культурної реальності» [6, с.150].

Друга частина терміну - «політика», є достатньо широкою для розуміння. Проаналізувавши певну кількість наукових джерел, можна узагальнено стверджувати, що «політика – це діяльність органів державної влади та державного управління, що відповідає за суспільний лад, безпеку та соціально-економічні показники серед членів суспільства» [13, с. 22].

Наукова рефлексія поняття «молодіжна політика» представлена у працях таких науковців галузі суспільних і політичних наук, як: О. Балакірева, Є. Бородін, М.Головатий, В. Головенько, І.Ільїнський, В. Криворученко, В. Кулік, Н.Метьюлкіна, М. Перепелиця, М. Пірен, Р. Сторожук.

У ході аналізу існуючих підходів до трактування досліджуваної дефініції, нами з'ясовано, що більшість авторів у своїх дослідженнях опираються на визначення І. Ільїнського: «Молодіжна політика – це, по-перше, система ідей, теоретичних положень про роль і місце молодого покоління, по-друге, це практична діяльність суб'єктів такої політики: держави, громадських організацій та інших соціальних інститутів, щодо реалізації цих ідей, положень і директив з метою формування і розвитку молоді» [7, с. 62].

За визначенням М.Перепелиці, молодіжна політика – це комплексне явище, що є результатом практичної, науково-теоретичної, ідеологічної та іншої діяльності соціальних інституцій стосовно молоді.

Є.Бородін визначає молодіжну політику як «комплекс теоретичних, концептуальних положень про завдання суспільства, держави, суспільних інститутів щодо соціалізації, підтримки, сприяння соціальному становленню молоді та практична діяльність політичних і суспільних суб'єктів, спрямована на розв'язання проблем молодого покоління в цілому або його окремих категорій».

Гене́за формування молодіжної політики чітко окреслена в роботах О.Балакіревої, яка зазначає, що дана сфера почала зародження в Європі в ХІХ ст. у вигляді захисту неповнолітніх у сфері праці. Концептуально, державна молодіжна політика з'явилась у 20-ті роки ХХ ст., у вигляді двох систем: німецької та радянської. Перша передбачала ідеї соціальної педагогіки і правової держави. Друга - існувала як інструментарій комуністичної партії (комсомол). Остання модель як раз і реалізовувалася на територіях нашої держави у складі СРСР [1, с.542]. Саме поняття «молодіжна політика» з'являється у світовій літературі у 1950-1960 рр. А на початку 1990-х років, за даними ООН, на початок 1990-х років, в світі налічувалося більше 100 країн, що прийняли спеціальні законодавчі акти з питань розвитку і соціального захисту молоді.

Юридично, за період Незалежності України, перше поняття державної молодіжної політики було опубліковане у 1992 році в «Декларації про загальні

засади державної молодіжної політики в Україні». Документ визначає її як «пріоритетний та специфічний напрям», який стає частиною стратегії загальнодержавної політики [19]. З моменту прийняття молодіжної політики як офіційного напрямку діяльності держави почався процес інституціоналізації цього поняття в суспільно-політичних науках.

До середини 1990-х років розглядалися декілька основних аспектів трактування цього терміну. Перше, зводиться до «молодіжного зрізу» соціально-економічної політики на різних рівнях: державному, регіональному, муніципальному. Друге трактування терміну декларує певний перелік заходів, які прямо чи опосередковано зачіпають проблеми молодого покоління. Третє розуміння, зводиться до конкретної діяльності спеціалізованих державних, регіональних і муніципальних установ, комітетів та комісій у справах молоді. Четверте, концептуальне трактування полягає у розумінні її як інструменту соціалізації молодого покоління і формування певного соціального статусу. П'ятий, найбільш традиційний підхід, за яким молодіжна політика розглядається як політика у сфері вільного часу, спорту і освіти молоді [36, с.149-150].

У період кінця 90-х років ХХ ст., вчені у своїх роботах зачіпають вже більш глибокі аспекти: суб'єкти молодіжної політики, коло відповідальних державних структур, фінансування, механізми реалізації тощо. Зокрема, В. Головенько, розмежовує «державну молодіжну політику» і просто «молодіжну політику». На думку науковця, *державна молодіжна політика* – це діяльність державних інституцій та комплекс державних заходів, направлених на молодь і підростаюче покоління через законодавчо закріплені ідеї стосовно місця і ролі молодого покоління у розвитку суспільства. У свою чергу, просто «*молодіжна політика*» – це комплексне явище, яке є результатом практичної, науково-теоретичної та іншої діяльності всіх соціальних інституцій стосовно молоді (держави, партій, громадських організацій...). Різниця між ними полягає лише у суб'єктах молодіжної політики, відповідно друге поняття є ширшим, а перше - його частиною. Метою обох видів політики є створення

соціально-економічних, політико-правових, організаційних умов і гарантій для соціального становлення, розвитку і вдосконалення молодшої людини і всього молодого покоління [4, с.34]. Така багатосуб'єктність передбачає посилення впливу інституцій недержавного характеру, а доля державного регулювання мала складати лише певну їх частину.

В. Криворученко вважає, що «молодіжна політика є сукупністю всіх державних та громадських інституцій, де суб'єкти, соціальні інституції здійснюють її диференційовано, відповідно до своїх потреб і можливостей з урахуванням місцевих умов» [10, с.121]

На думку О. Кулика, відтепер ініціативна частина розвитку молодіжної політики частково має перекладатися на громадянський рівень, який буде суб'єктом втілення, а також «рупором» потреб молодого населення [11, с.2].

У 2000-2015 роках науковці Б. Савченко, В. Цветков, Г. Коваль, І. Палій, Н. Метьюлкіна, О. Артюр, О. Балакірева, О. Каретна, О. Яременко, С. Голуб досліджують актуальну картину молодіжної політики та звертають увагу на неефективність підходів держави до даної складової [8, с.161-162].

Після 2014 року в умовах Євроінтеграції молодіжна політика набуває таких термінів як «молодіжні стартапи» та «стейкхолдери молодіжних проєктів». Європейське поняття є досить неокресленим, адже розуміє молодіжну політику як «категорію всіх питань, які зачіпають життя молоді чи впливають на неї тим чи іншим чином» («Youth politics is a category of issues which distinctly involve, affect or otherwise impact youth»). У найбільшому в світі оксфордському словнику, на жаль, не вдається знайти пряму дефініцію молодіжної політики, натомість наводиться таке поняття, як «Youthquake», що перекладається як «молодіжне трясіння», тобто «рух молоді» і пояснює будь-яку діяльність молодих осіб спрямовану на адвокацію їх прав та інтересів. Відповідно, закордонне розуміння молодіжної політики зводиться саме до ініціатив молоді.

Варто визнати, що історія наукового розуміння української молодіжної політики пройшла досить довготривалий шлях. Сьогоднішня задача молодіжної

політики полягає у поєднанні ефективного регулювання молодіжних процесів із невід’ємним правом молодих громадян на імплементацію необхідних проєктів чи ідей за принципом європейської моделі. Очевидно, що це неможливо без спільного розуміння ефективних кроків та реформ в контексті молодіжної сфери для всіх державотворців: науковців, владних структур, виконавчих інституцій та власне молоді як повноцінного суб’єкта.

1.2. Законодавче регулювання молодіжної політики України

Законодавче регулювання молодіжної політики, як і у всіх інших сферах, виступає базисом для функціонування даного напрямку. Очевидно, що неможливо досліджувати можливості розбудови і розвитку складових життя молоді, не ознайомившись із діючим юридичним підґрунтям.

Першим законодавчим актом після набуття Незалежності, стала Декларація «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні», від 15.12.1992 року [20]. Вона визначила вікові межі молоді у 15-28 років і надала точне визначення «державній молодіжній політиці», а саме, що «це система діяльності держави у відносинах з молоддю та молодіжними рухами, що здійснюється в законодавчій, виконавчій, судовій сферах і ставить за мету створення соціальних, економічних, політичних, організаційних, правових умов та гарантій розвитку й реалізації потенціалу, як у власних інтересах (особи), так і в інтересах України».

У 1993 році прийнято Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», який став логічним продовженням Декларації. У ньому зазначаються принципи, підходи та загальні засади державної молодіжної соціальної політики [27].

У 1995 році затверджується Закон «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», в контексті молодіжної політики, він стосувався лише осіб 15-18 років (на період прийняття), але створив широке поле для діяльності працівників соціальної сфери. Він декларує відповідальні органи

(служби у справах дітей, спеціальні установи для дітей...), коло відповідальних сторін, принципи діяльності та аспекти соціальної роботи з неповнолітніми [24].

У 1996 році вийшла нова редакція, ще діючого на той момент радянського закону «Про освіту». А менш ніж через місяць, 28 червня Верховна рада України приймає Конституцію України, що вміщає в себе перелік тих основоположних прав і свобод для громадян, які можуть використовуватись молодим населенням для адвокатування своїх інтересів.

У 1998 році приймається Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» [23]. Однак цей документ не приніс бажаних можливостей для молодіжних громадських організацій, адже ним регламентувалося створення структури УНКМО (Українського національного комітету молодіжних організацій), який мав утверджувати дозволи на створення громадських організацій, підпорядковуючи їх у повну залежність від держави. Ці аргументи були заслухані згодом, у позовах до Конституційного суду, який 13 грудня 2001 р. виніс рішення про невідповідність такого формулювання закону. Такі кричущі порушення не були поодинокими в своїй історії: інколи, переслідуючи справедливість, правозахисники вимушені були звертатися до Європейського суду з прав людини і роками чекати демократичного вироку.

У 1999 році тодішній парламент України затвердив вікові корективи у Декларації «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні», понизивши нижній поріг молоді з 15 до 14 років [16]. Але вже від 23 березня 2000 р. був змінений верхній поріг з 28 на 35 років. Таким чином вікові рамки 14-35 років набули сталості та зберігаються по сьогоднішній день. В новітні часи проблема визначення вікових меж молоді лише ускладняється. Це пов'язане і з прискореним фізичним дозріванням підлітків, яке є нижньою межею юності. До того ж сучасна молодь довше навчається в школі і, відповідно, пізніше починає трудове життя, позбувається матеріальної

залежності від батьків, вступає у шлюб, створює свою сім'ю – і всі ці події стаються не одночасно.

У 2001 році Верховною радою був прийнятий закон «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», який визначав молодь об'єктом соціальної роботи [26]. Цікаво, що держава донині продовжує дотримуватися радянських принципів суб'єкт-об'єктних відносин при роботі з молоддю, ставлячи молодь на місце проблеми.

Завершальним для початкового етапу молодіжного законотворення став Закон «Про вищу освіту» від 2002 року [15]. Його покликанням було структурування стандартів закладів вищої освіти в Україні, для надання молодим особам якісних умов оволодіння знань відповідно до обраних ними галузей.

В кінці 90-х на початку 2000-х років відбувається ряд інституційних перетворень: створення Міністерства праці та соціальної політики (згодом Міністерство соціальної політики), створення Міністерства у справах сім'ї та молоді, налагодження роботи управлінь під їх керівництвом і затвердження комітетів відповідальних за молодіжний сектор при державних адміністраціях.

На початку 2000-х років починається новий етап низки вузько спрямованих загальнодержавних програм та положень щодо молоді. У них зачіпаються житлові питання, аспекти працевлаштування, протидія обігу наркотичних засобів, профілактика правопорушень, підтримка молодих осіб з числа ВІЛ-інфікованих, поширення знань про репродуктивне здоров'я, підтримка здорового способу життя та підтримка молодих сімей.

18 листопада 2003 р. парламент прийняв Закон «Про Загальнодержавну програму підтримки молоді на 2004-2008 роки», що являв собою першу молодіжну стратегію [20]. Втім, документ не зазначає заходи контролінгу для відповідальних органів, а тому несе скоріше лише номінальний характер.

З 2009 року починають затверджуватися Державні цільові соціальні програми під назвою «Молодь України», в яких Міністерство молоді та спорту

постійно формує для себе нові пріоритети діяльності на наступні 5 років: на 2009-2015 рр., 2016-2020 рр., найновіша - на 2021-2025 рр.

У попередній програмі «Молодь України», що була дійсна до 2020 р. включно, були прописані такі пріоритети: *формування громадянської позиції і національно-патріотичне виховання молоді, здоровий спосіб життя молоді, розвиток неформальної освіти, зайнятість молоді, житло для молоді та підтримка молоді з числа внутрішньо-переміщених осіб* [21]. Однак, згідно доповіді «Моніторинг і оцінювання діяльності органів влади України», показник виконання програми складає 50,27% (зі 100%), отриманих за рахунок річних показників виконання: 2016 рік – 3,91% ; 2017 – 11,08% ; 2018 – 11,43% ; 2019 – 11,77% ; 2020 – 12,08%, які вже демонструють неефективність програми [32, с.4]. Однак навіть ці відсотки є неправдивими, адже рахують лише кількість молоді, що відвідала заходи, не допускаючи, що це були одні й ті самі люди. Ці дані ніяк не можуть вважатися є показовими, а тому логічно, що реальні показники результативності даної програми є в рази менші, ніж оприлюднені [14, с.2-4].

У 2013 році приймається Указ президента «Про Стратегію розвитку державної молодіжної політики на період до 2020 року». До нещодавнього періоду це була головна стратегія у даній сфері, адже її дія поширюється не тільки на Міністерство молоді та спорту (як програма «Молодь України»), а і на всі наявні Міністерства у їх взаємодії та діяльності щодо молоді. Ця стратегія містила трохи інакший перелік молодіжних пріоритетів, зокрема: *забезпечення доступної освіти, формування здорового життя молоді, забезпечення зайнятості молоді, підтримка молоді у питаннях житла, активізація молоді у суспільно-політичних процесах, сприяння інтеграції молоді у європейське товариство* [30]. До того ж, документ мав знизити вікову позначку молоді з 35 до 28 років за зразком Європейських держав, однак цього зниження так і не відбулося завдяки правкам нової влади у 2016 році.

З початком 2021 року наведена загальнонаціональна стратегія втратила свою юридичну силу через завершення строку дії, однак Указ президента про

нову стратегію, на період написання наукової роботи, так і не був представлений.

Слід зазначити, що проблеми молоді не можуть розглядатися окремо від інших соціальних складових. Це наштовхує на те, що окрім стратегії, варто звернути увагу на доцільність супутніх законів, внести правки до виявлених невідповідностей і проконтролювати дієвість механізмів їхнього реформування.

Сучасне законодавство пройшло дійсно великий шлях. Звичайно, що у деяких документах можна помітити непоодинокі відгуки радянського минулого чи пріоритети влади, яка їх приймала. Наріжним каменем залишаються вікові рамки молоді, які відіграють значну роль в економічних аспектах фінансування молодіжної сфери. Варто згадати і про декоративність багатьох законодавчих актів з відсутнім процесом контролю їх виконання. Хоча, більшість актуальних на сьогоднішній день законів пройшли багаторазові перевірки у відповідності до європейських норм, а тому загалом, в Україні створено надійний законодавчий базис для реформ у сфері державної молодіжної соціальної політики.

РОЗДІЛ 2

ПРІОРИТЕТИ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

2.1. Стратегічні пріоритети молодіжної політики в Україні

Стаття 6 Декларації «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» містить вичерпний перелік із 5 напрямів діяльності держави відносно молодих громадян. Вона передбачає такі складові як *освіта, працевлаштування, культурний розвиток, виховання патріотизму та охорону здоров'я молоді*. Юридично документ є актуальним і сьогодні, однак зважаючи, що ці напрями були сформовані ще у 1993 році, його можна вважати умовно застарілим та таким, що не відображає всіх сьогоденних потреб молоді.

Наразі, виходячи з проведеного аналізу законодавства та його пріоритетів, держава уникає плановості у документах і віддає перевагу короткостроковим стратегіям. Зважаючи, що наразі строк дії попередньої загальнодержавної стратегії вже завершився, а зміст нової - залишається невідомим, існує наукова потреба в окресленні нових актуальних пріоритетів, що мають бути покладені в основу наступної національної стратегії молодіжної політики України.

У 2019 році єдина всеукраїнська молодіжна громадська платформа «Національна молодіжна рада України» почала працювати над рекомендаціями до наступних стратегій молодіжної політики. Всі матеріали, представлені даною організацією, є репрезентативними, адже платформа є дорадчою до Міністерства молодіжної політики, має меморандум про співпрацю та в рамках програми «Прямуємо разом» представляє інтереси української молоді на Європейському молодіжному форумі, ініційованому Європейським Союзом та Організацією Об'єднаних Націй. Отож, стратегічне бачення майбутнього документа полягає у 14 пріоритетах молодіжної політики, що були представлені на одному із брифінгів платформи і сформовані на основі крос-секторальних дискусій та обговорень, до яких залучалися лідери українських молодіжних спільнот, представники політичних сил, профільні експерти та

просто активна молодь з різних регіонів країни [31]. Можна тільки припускати ймовірність, що держава дослухається до таких пропозицій, однак беззаперечним є факт, що це найповніший виклад пріоритетів молоді за всю історію української молодіжної політики. На основі цього матеріалу, ми спробуємо окреслити видимі прогалини у молодіжній сфері, отримати чітку картину невирішених питань та критично проаналізувати наявні підходи держави щодо розв'язання існуючих проблем.

Починаючи огляд із такого важливого пріоритету як ***підвищення залученості молоді до активності в прийнятті рішень***, потрібно спиратися на «Цілі сталого розвитку ООН», де зазначається, що держава має заохочувати до активності всіх громадян, незалежно від їхнього віку. Молодь, як соціально-активна група населення, мала би займати перші місця у цій площині, однак за даними соціологічної групи «GFK Ukraine» (див. Додаток А): лише 2% молодих українців мали членство у громадських організаціях, а 6% - їх інколи відвідували. До того ж, тільки 8%, з числа незалученої молоді, готові особисто братись за ініціативи, ще 44,3% респондентів бажали б приєднатися опосередковано і підтримати такі рухи. Статистика дає розуміння: майже 40% представників молоді України не прагнуть бути творцями змін [3, с.8]. І це виправдано, адже молодіжні організації є безпорадними в ініціативах перед владою, і не мають підтримки з боку останньої на важливі проєкти для молоді. Це підтверджується офіційними даними: Міністерство молоді та спорту України витрачає 98,32% бюджету на спорт і лише 1,68% - на молодіжну політику [2].

Слід сказати про пріоритетність ***опіки над молодіжними питаннями в умовах децентралізації***. Очевидно, що на вертикальних відносинах між владою та молоддю неможливо побудувати змістовного діалогу. Згідно досліджень 2017 року U-Report, 43% з активної молоді наголосили про «декоративність» їх залучення при взаємодії із владою. Молодіжні консультативно-дорадчі органи не вирішують проблему, адже висловлюватись

– не значить впливати. Для ефективної діяльності потрібен рівень партнерства, а не тільки консультування.

Досліджуючи пріоритетну складову *підвищення участі молоді у соціально-політичних процесах України*, доцільно спиратися на результати дослідження «Українське покоління Z. Цінності та орієнтири»: 65% опитаних віком від 14 до 35 років зовсім не цікавляться соціально-політичною ситуацією; 25,7% - дізнаються таку інформацію опосередковано з вуст родичів чи стрічки новин і лише 9,3% - регулярно стежать за перебігом політичних подій [34, с.19].

Значну роль у підвищення участі молодого населення відіграє *підтримка та заохочення до волонтерської діяльності*, яка має розглядатися не тільки на законодавчому рівні, а і на стратегічному загалом. Статистика дослідження ТОВ «Перша рейтингова система» на замовлення Міністерства молоді та спорту України (див. Додаток Б), свідчить, що 78,7%, опитаних молодих осіб не мали досвіду волонтерської діяльності, а вже у 2018 році цей відсоток підвищився і становив 83,5% [12, с.16]. Тобто, не зважаючи на різке зростання волонтерства у 2014 році, Україна поступово втрачає активність молодих людей. По сьогоднішній день, волонтерство (у своїй більшості) носить неоплачуваний характер [17]. Потрібно розуміти, що ключовою складовою розвитку цієї сфери є саме мотивація, а тому неможливо будувати всю діяльність лише на ініціативності. Одним із прикладів державних волонтерських програм в галузі соціальної роботи став проєкт «Наставництво» (попередня назва пілотного проєкту: «Одна надія»). Але і він, регламентується як «добровільна безоплатна діяльність». Молодіжна політика має розвивати сферу волонтерства, адже це інструмент громадської позиції молоді та рушійна сила розвитку країни.

Одним із пріоритетів молодіжної політики є *сприяння безпеці молоді*. Деякі дослідники його вважають ейджизм. Однак, потрібно розуміти, що молода особистість в силу своєї несформованості потребує додаткового захисту. Також, прикладом буде та молодь, що постраждала внаслідок окупації певних територій України, і яку держава втрачає сьогодні не тільки як ресурс, а

і як своїх громадян (з психологічної точки зору). Питання миру стосуються молодих осіб не тільки як жертв, а і як посередників у таких конфліктах: це регламентують Резолюції Ради Безпеки ООН 2250 і 2419, що є досі не ратифікованими в Україні.

Пріоритет *підтримки здоров'я молодого населення* є не менш важливим, у ньому хотілося б звернути увагу на психологічну та репродуктивну складові, які по своїй суті стосуються переважно саме молодого населення. Спираючись на «Цілі сталого розвитку Організації об'єднаних Націй» (пункти 3.7 і 3.8), можна стверджувати, що світова спільнота так само окреслює молодь, як уособлену категорію в цих питаннях. Але, на жаль, молодь часто не замислюється про важливість складової здоров'я і має недовіру до соціальних і медичних установ.

Неможливо не згадати і про пріоритетність *забезпечення інклюзивних підходів та поля адвокації прав молоді*, яка як ніхто потребує соціалізації у суспільстві. Незалежно, чи має молода особа інвалідність, чи представляє етнічні меншини, чи є особою з числа залежних, чи є такою, що потрапила у складні життєві обставини... - до кожного випадку доречно вжити термін «інклюзія». Однак, відповідно до всеукраїнського дослідження «Українське покоління Z»: 55% молодих українців нетолерантно ставляться до представників ЛГБТ, майже 83% - не сприймають осіб з числа наркозалежних, а 56% - негативно відносяться до представників ромської національності. Статистика констатує велику прірву між деякими представниками суспільства і поняттям толерантності. Особливо критичним є те, коли мова іде саме про таку соціальну групу, як молодь.

Одним із найважливіших пріоритетів молодіжної соціальної політики залишається аспект *забезпечення молоді житлом*. Спираючись на пункт 11.1 Цілей сталого розвитку ООН: до 2030 року має бути забезпечений доступ до достатнього, безпечного і недорогого житла для кожної людини. Дослідження проведене GFK Ukraine у 2017 році, свідчить (див. Додаток В), що майже 65% опитаної молоді проживає з батьками, 29% - купили своє житло за фінансовим

сприянням батьківських коштів і лише 6% придбали житло своїми силами [34, с.13]. Відсутність власного житла – це економічна проблема, що може перейти у соціальну (відсутність власного простору, конфлікт поколінь...).

Єдиним механізмом державного регулювання залишається діяльність програм Фонду сприяння молодіжному житловому будівництву. **Перша з них - «Доступне житло», доступна лише за наявності пільг і полягає у компенсації 30%-50% вартості при купівлі нового житла. Наріжним каменем є те, що держава компенсує лише відсотки від площі, розрахованої від кількості членів сім'ї, тобто квартира для однієї молодої особи має бути 32,5 м² (10,5 м² на сім'ю + 21 м² на одну особу). Розуміючи, що будівельний фонд не може запропонувати навіть однокімнатних квартир з цією площею, за додаткові метри отримувачу доведеться доплачувати кошти поза програмою, тому програма досить має малу ефективність, яка підтверджується статистикою з офіційного сайту фонду.**

Друга програма - «Кредит зі статутного капіталу» передбачає іпотеку до 20 років від 12,99% річних. Розрахувавши таку ставку, молода особа виплачує майже 3 такі квартири. Ця програма так само демонструє неактуальність.

Якою б не була нова стратегія молодіжної політики, вона має розв'язати питання молодіжного житла, на яке припадає найбільша зацікавленість молоді.

Неоднозначною, але досить важливою в умовах сьогодення є **створення інформаційної доступності**. Право на доступ молоді до інформації регулюється багатьма документами, починаючи ст.34 Конституції України і закінчуючи Європейською молодіжною інформаційною хартією. Проблеми в цій сфері не є вираженими, але на них потрібно звернути увагу. Як приклад, це відсутність молодіжних мовників, з яких молодь могла дізнаватися про нові проєкти, заходи, ініціативи. Також не слід нехтувати фактом, що молодь у віддалених населених пунктах не має виходу до Інтернет-мережі, в той час як деякі країни ЄС законодавчо заклали право доступу до всесвітньої мережі ще 10 років тому.

Регуляторні механізми молодіжної сфери мають орієнтуватися не тільки на матеріальні блага, а й на пріоритетність **культурного розвитку молоді**, який не потрібно в жодному разі розглядати з точки зору якихось економічних інтересів. Ця складова покликана зробити так, щоб молоде населення, як рушій ініціатив, флешмобів, нових ідей та хайтек науки, мало можливість до самостійного формування культури в умовах ХХІ століття. Цю складову можна оцінити, як таку, що успішно розвинута на громадському рівні, але, на жаль, мало простимульована державою.

Окрему увагу слід приділити **забезпеченню гендерної рівності серед представників молоді**. Конституція України (ст.24) передбачає «гарантування рівних прав для чоловіків та жінок у всіх сферах життя» [9]. Але, за даними глобального гендерного розриву, Україна посідає 65 місце з рейтингу 149 країн світу за критерієм дотримання гендерної рівності. Вітчизняні дані Державної служби статистики України демонструють, що зарплата і кількість вакантних місць для жінок на 25% нижче від того, що пропонується для чоловіків, а отже, держава не забезпечує представникам молоді однакові базові можливості [33].

Ведучи мову про **економічну інтеграцію молоді в суспільстві**, в першу чергу йдеться саме про аспекти її працевлаштування. Дослідження «Молодь України 2018» демонструє, що більше половини молоді має постійне місце роботи, 16% - тимчасове, а 22% - працює без офіційного оформлення. Поруч із тим, 60% осіб до 35 років мають роботу не за напрямом освіти, а 68% опитаних прагне працювати за кордоном. І дійсно, малі заробітні плати та нестача робочих місць часто змушують молодь задумуватися про еміграцію. Програми молодіжного підприємництва давно втратили свою ефективність: за даними опитувань ТОВ «Перша рейтингова система», 32,6% молодих українців хотіли б відкрити бізнес і лише 0,6% це зробили. Держава, попри всі проекти (на зразок «Власна справа за 10 хвилин»), на жаль, не здатна підтримати молодь у пошуку роботи чи розробці власних бізнес-проектів.

Висококваліфікованих молодих спеціалістів можна отримати лише за рахунок надання їм **якісної освіти**, відповідно, цей пріоритет є найважливішим

у системі молодіжної політики. Однак, за результатами всеукраїнського незалежного дослідження проведеного в серпні 2017 року Центром «Нова Європа» (див. Додаток Г), лише 44% респондентів (віком 14-35 років) задоволені якістю освіти, інші 56% - дали незадовільну відповідь [34, с.72]. Освіта в Україні згідно з результатами зовнішнього незалежного оцінювання характеризується низьким рівнем якості. Про це свідчить щорічний рейтинг репутації світових закладів вищої освіти World Reputation Rankings, в який, однак, не увійшов жоден український університет.

У контексті освіти важливим пріоритетом є *програми молодіжної мобільності*. Беручи до уваги міжнародні студентські обміни, можна припускати, що держава боїться втратити молоде покоління, яке в пошуках кращих економічних умов може згодом виїхати за кордон. Можливо, саме тому програма «Еразмус+» досі не реалізується у повній мірі і не має національної агенції в нашій країні. Повноцінний договір з «Еразмус+» збільшив би обміни на 50% і на стільки ж більше Україна могла б приймати молоді з інших країн. Наразі, більшість таких челенджів відбуваються через внутрішні договори між університетами та міжнародні онлайн-платформи, на зразок Eurodesk.

Проаналізувавши наведені складові молодіжної політики, стає зрозумілим, що більшою мірою вони демонструють свою недостатню ефективність, а недостатнє фінансування тільки поглиблює проблематику. До кожної з них виникає багато запитань, особливо до сфери освіти, яка є базовою для всіх молодих людей і покликана допомагати їм у процесах самореалізації, а не зводити ці можливості нанівець. Окрім цього, слід додати, що складова освіти є провідною у пріоритетах Глобальних цілей, а отже потребує першочергових реформ. Очевидно, що тільки сформувавши правильний список пріоритетів, можна розробити ефективні державну стратегію, відкрити простір впливу для інституцій громадянського суспільства, подолати бар'єр безініціативності самої молоді та почати якісні реформи у сфері молодіжної політики.

2.2. Освіта як детермінанта самореалізації молодих громадян в Україні

Молодь стає суб'єктом молодіжної політики ще під час навчання у школі, адже, згідно законодавства, нижній віковий поріг молодих осіб (14 років) припадає на період, коли ті навчаються у 8-9 класах. Молода особа здобуває знання в школі, згодом у коледжі/університеті, опановує бажану спеціальність, а потім працевлаштовується, тим самим економічно інтегруючись в суспільство. Очевидно, що успішність такої самореалізації безпосередньо залежить від якості наданої освіти, що являє собою не просто частину молодіжної політики, а її фундаментальну складову. Спираючись на те, що якісна освіта є головною у пріоритетах усіх наявних молодіжних стратегій, то постає потреба у її глибокому аналізі як такої, що є базовою відносно інших складових молодіжної політики.

Метою нашого дослідження є аналіз сфери *формальної та неформальної освіти*, через вивчення думок респондентів та пошук складових, що їх зумовлюють. Упереджуючи дослідження від набуття такого, що має педагогічне спрямування, всі отримані результати було опрацьовано через призму молодіжної політики та відтворено у вигляді узагальнених висновків.

Дослідження було проведене у формі анкетного опитування Google-форм. Воно складалося з 17 питань, покликаних дізнатися думку студентів 1-5 курсів та випускників 6-х курсів факультету педагогіки, психології та соціальної роботи» Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, щодо сильних і слабких сторін організації освітнього процесу, як компоненту молодіжної політики (див. Додаток Д). Анкетування проводилося у січні 2021 року, і у ньому взяли участь 127 студентів спеціальностей «Соціальна робота», «Дошкільна освіта», «Початкова освіта», «Музичне мистецтво», «Психологія».

«Потужну державу і конкурентну економіку забезпечить згуртована спільнота творчих, відповідальних, активних і підприємливих громадян. Саме таких повинна готувати середня школа України», - це цитата з веб-сторінки

Міністерства Освіти [5]. Відповідно, перше питання, що нас цікавило, було направлене на з'ясування рівня задоволеності студентів їх попередньо-отриманою середньою освітою. Ця складова є базовою та дозволяє оцінити, якість державної молодіжної політика в організації можливості здобуття знань на другій і третій ступені шкільного навчання.

Згідно анкетування, 46 респондентів (36,2%) відповіли, що повністю задоволені її рівнем, 67 студентів заявили про часткову задоволеність(52,8%), часткове невдоволення висловили 13 опитаних(10,2%) і про повне невдоволення зазначила лише одна людина (0,8%). Зважаючи на те, що більша частина респондентів задоволені чи більшою мірою задоволені середньою освітою, то враховуючи сьогоденну реформу «Нової української школи», можна констатувати факт, що методики викладання в українських школах поступово покращується, а рівень знань відповідає необхідному, згідно «Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти» [18].

Не менш важливою складовою в сфері освіти і молодіжної політики є профорієнтаційна робота з молоддю, яка допомагає учням краще зрозуміти їх потенціал та майбутні професійні орієнтири. Єдиним документом, яким вона наразі регламентується, є «Положення про організацію професійної орієнтації населення» від 1995 року [22]. Пункт 3.2 даного документу декларує коло суб'єктів професійної орієнтації (у тому числі і заклади освіти), які самостійно мали б розробляти механізми її впровадження. Однак, у нещодавньому Законі України «Про повну загальну середню освіту» немає жодної згадки про дану складову. Відповідно, це нашоує на думку що профорієнтаційна робота у більшості закладів середньої освіти є неякісною чи взагалі відсутня.

Це припущення знайшло своє підтвердження, адже тільки 24,4% студентів (31 особа) зазначили, що з ними регулярно проводилася профорієнтаційна робота; 53,5% опитаних (68 осіб) зазначили про те, що така діяльність проводилася лише інколи; а серед 22% (28 респондентів) вона взагалі не проводилась. Цей факт говорить про наявну прогалину, яка безпосередньо перешкоджає процесу самореалізації молодих осіб та потребує крос-

секторального підходу з боку Міністерства освіти, Міністерства соціальної політики і Міністерства молоді та спорту України.

Маючи результати, що свідчать про незадовільний рівень профорієнтації на рівні середньої освіти, нам було цікаво проаналізувати усвідомленість молоді у виборі спеціальності в закладах вищої освіти. Ми вирішили запитати наших респондентів: «Чи вивчали вони потреби ринку праці у їхньому регіоні, перед тим як обрали свою спеціальність?».

Тільки 41,7% (53 особи) зазначили, що аналізували актуальність своєї спеціальності, 58,3% (74 людини) – цього не робили. Профорієнтаційна політика закладів вищої освіти обмежується лише державним регулюванням кількості бюджетних місць для освіти фахівців, яких потребує ринок праці. Імовірно, що введення співбесід при вступі значним чином вплинуло б на усвідомленість вибору абітурієнтів, які вступали б на навчання за принципом «яку професію я прагну опанувати?», а не «на яку спеціальність я зможу зайти на бюджет, або ким мене хочуть бачити батьки?». Наразі ця система є доступна лише для пільгових категорій вступників, які мають право вступу до закладів вищої освіти за спрощеною системою.

Відповідно, є надзвичайно важливим, щоб молодь навчилася самостійно формувати власний вибір з огляду на можливості майбутнього працевлаштування. Звісно, що покладання цієї мети лише на саморозвиток молодих людей – не змінить статистики питання, тому окрім програм профорієнтації, заклади середньої освіти мають виховати критичне мислення у молодих осіб, здатних будувати і аналізувати свої перспективи.

Згідно ст. 53. Конституції України «держава забезпечує доступність... вищої освіти у державних та комунальних навчальних закладах». Спираючись на це, ми вирішили дізнатися думку студентів: чи вважають вони вищу освіту дійсно доступною, як декларує головний закон України?

Загалом, 56,7% (72 людини) відповіли схвально, підтвердивши, що вища освіта є доступною; 33% (42 респонденти) надали протилежну відповідь, зазначивши про її недоступність для всіх бажаючих; 10,3% (13 осіб)

утримались від конкретної відповіді. Серед факторів, які перешкоджають доступності освіти, студенти назвали: ціну за навчання, що не завжди дозволяє опанувати бажану спеціальність; складність вступних іспитів, у тому числі через низький рівень знань абітурієнтів, зокрема з районів сільської місцевості; а також мала кількість чи відсутність бюджетних місць на бажаній спеціальності.

Аналізуючи освіту як складову молодіжної політики, нам було важливо дізнатися, наскільки якісно вища освіта готує майбутніх фахівців. Відповідно, ми запитали студентів, чи достатньо їм тих теоретичних і практичних знань, які вони отримують під час навчання на обраній спеціальності?

89 респондентів (70,1%), що складають 2/3 від числа опитаних зазначили, що отримують достатню кількість теоретичних та практичних знань, навчаючись на своїй спеціальності. Інша ж частина, а саме 38 студентів (29,9%) у своїх розгорнутих відповідях зазначали, що їм не вистачає практичних знань, а також вони надто часто зустрічають повтори однакових тем на різних курсах.

Отримані результати хоч і свідчать про доволі гарну організацію освітнього процесу, однак навчальні плани мають бути відкориговані для уникнення зазначених студентами повторів. Натомість, аналізуючи складову практичних знань, варто звернутися до закордонного досвіду: наприклад, навчальні програми німецьких університетів передбачають доволі велику кількість годин практики, яка інколи навіть є оплачуваною (до 1400€). Студенти звільняються від навчання протягом 1-2 семестрів, за час яких мають змогу набувати практичних навичок за напрямом обраної спеціальності. Слід врахувати і те, що існує таке поняття як «добровільна практика», адже студенти можуть мати досвід роботи за спеціальністю чи волонтерства поза відведеним для цього проміжком часу. За умов їх підтвердження (що може бути представлене у вигляді творчого звіту) вони так само мають бути додані до кількості «обов'язкових» годин практики чи зараховані у вигляді інших преференцій. Цей досвід має неодмінно увійти до програм внутрішньої

академічної мобільності студентів та бути повною мірою реалізованим, для якісної освіти майбутніх спеціалістів.

Не менш важливою частиною навчальних програм є врахування індивідуальної освітньої траєкторії студентів, яка покликана готувати майбутніх фахівців вузького профілю, надаючи їм необхідні навички. Ця складова істотно впливає на аспекти майбутнього працевлаштування, адже саме від неї залежить, чи зможе молода людина працювати в тій сфері отриманої спеціальності, на яку вона орієнтується, чи ні... Відповідно, ми запитали студентів чи наявна вибірковість дисциплін на їх спеціальності та чи дійсно вони мають реальний вибір того, що прагнуть опанувати?

За результатами дослідження, 75,6% опитаних (96 респондентів) заявили, що чули чи знають про систему обрання дисциплін на їх спеціальності і 24,4% (31 студент) не знають про неї. Однак, лише 46 опитаних (36,2%) наголосили про самостійну можливість обрання вибіркових предметів; 38 осіб (29,9%) зазначили, що обирають групою; 30 студентів (23,6%) вказали, що за них вибір робить кафедра; а 13 осіб (10,2%) - взагалі не мають такої можливості.

Результати опитування давали підстави говорити про те, що система вибіркових дисциплін не є реалізованою у повній мірі. Однак після деталізації цього питання стало зрозумілим, що протягом останнього року кількість вибіркових дисциплін значно збільшилася, а система їх обрання істотно вдосконалилася. Таким чином, студенти 1 та 5 курсів, які почали навчання за новою програмою, мають значно розширені можливості обрання вибіркових дисциплін, порівняно із тими студентами, які навчаються за старою програмою. Цей факт пояснює кардинально протилежні уявлення студентів про вибірковість.

Згідно статті 8 Закону України «Про освіту» [25], держава виокремлює такі види освіти, як: формальна освіта, неформальна освіта та самоосвіта. Відповідно, ми зацікавилися питанням, чи відображає диплом всі професійні навички та уміння студентів? Та чи вдосконалюють вони їх поза навчальними аудиторіями?

За результатами опитування, 85% студентів (108 респондентів) вважають, що диплом не відображає всіх умінь, а 15% (19 осіб) - зазначили, що диплом повністю характеризує навички людини. Щодо другого питання, 87,3% опитаних респондентів зазначили, що займаються самоосвітою чи неформальною освітою (відвідуючи спеціалізовані гуртки, курси, школи, вебінари, конференції за напрямком спеціальності): 26,8% (34 особи) регулярно залучаються до подібних заходів, а 60,6% (77 респондентів) - роблять це із меншою періодичністю. І хоча за даними дослідження 12,6% (16 студентів) вказали, що не вдосконалюють навички у позанавчальний час, більшість студентів таки знаходять ресурси і можливості для цього.

Безумовним плюсом є те, що студенти є активними та відкритими до нових знань. Саме для таких молодих людей освітня сфера передбачає систему забезпечення, що включає перелік академічних та соціальних стипендій. Останні виплачуються пільговим категоріям населення, незалежно від їх рівня навчальних досягнень, а ось щодо академічних виплат, то вони представлені великою кількістю нарахунків, відповідно до досягнень студентів та рівня акредитації їх закладів освіти. Паралельно із державними стипендіями існує система недержавних, до прикладу, таких як програма фонду В. Пінчука «Завтра UA». Відповідно, одним із провідних мотиваторів, що пропонується студентам є грошова винагорода. Ми вирішили задати респондентам два питання: чи повинна держава мотивувати найкращих студентів за досягнення у навчанні та громадській діяльності, якщо «так», то якою має бути ця мотивація?

На перше питання, 94,5% опитаних (120 респондентів) зазначили, що держава має стимулювати найкращих студентів і лише 5,5% (7 осіб) - вважає, що студенти не потребують додаткових стимулів. Однак, серед отриманих відповідей на друге питання, прозвучали такі варіанти як: грошова винагорода (41,8%), надання першого місця роботи чи ресурсів на бізнес-проект за напрямком спеціальності (12,7%); направлення на додаткові конференції, школи, волонтерські програми (9,7%); направлення студентів на навчання чи стажування за кордоном (7,9%); переведення студентів з контрактної на

бюджетну форму навчання (3%); вручення подяк і дипломів (3%); повернення дипломів із відзнакою (2,4%); нарахування додаткових балів для впливу на рейтингові списки (1,8%); збільшення кількості конкурсів та олімпіад, що передбачають нагороди (1,2%). Для 16,4% опитаних це питання викликало труднощі у відповіді чи не було настільки важливим саме для них.

Згадані студентами заохочення є наявними у сучасній системі вищої освіти, та поступово вдосконалюються. Гарним прикладом буде один з останніх Наказів президента України №27/2021 «Про стипендії, премії та гранти Президента України у сфері освіти», що передбачає систему заохочень для абітурієнтів, у тому числі й гранти на закордонне навчання [29]. Однак, за результатами опитування, студенти наголосила саме на пріоритетності мотивації у вигляді стипендії, мінімальний розмір якої на сьогоднішній день становить 1300 грн. для закладів III-IV рівня акредитації та не відповідає показнику мінімального прожиткового рівня в Україні (2270 грн. від 01.01.2021) і нормі зазначеній у ст. 9 Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» [28]. На статистику відповідей також може впливати те, що академічна стипендія нараховується лише тим 45% студентам, які навчаються на бюджетній формі і мають найкращі результати. Однак, навіть якщо студент знаходиться на контрактній основі, він так само має мати можливість претендувати на стипендію. Насамкінець, отримані результати можуть бути наслідком інформаційної недоступності: студентам ніхто не розповідає про додаткові види стипендій та умови їх отримання, і вони просто не володіють інформацією про всі свої можливості.

До речі, ведучи мову про можливості, нас неабияким чином цікавив аспект працевлаштування молодих людей після закінчення вищої освіти. Адже є надзвичайно важливим, на скільки молоді люди оцінюють свої реальні шанси знайти роботу за спеціальністю після завершення навчання та отримання диплому про вищу освіту. Отож, 71,7% (91 респондент) точно впевнені, що зможуть знайти роботу після закінчення навчання; 26,8% (34 особи) вважають, що це буде складно і лише 1,6% (2 студента) вважають, що це неможливо. На

факультеті, де проводилося дослідження, навчаються студенти гуманітарних спеціальностей напряму «людина-людина» з високою затребуваністю на ринку праці. Тому, відповідно, що працевлаштування майбутніх соціальних педагогів чи вчителів не буде викликати труднощів у випускників цих спеціальностей.

Однак, для представників інших спеціальностей пошук першого робочого місця без досвіду роботи є непростим, тому доволі часто молоді люди змушені працювати не за спеціальністю, погоджуючись на пропозиції роботодавців, що не відповідають їх фаховій підготовці. Часто, така вимушеність має вагомі підстави, такі як низький рівень зарплати чи негативна упередженість суспільства, щодо здібностей молодих кадрів. Як наслідок, відсутність можливостей самореалізації веде до розчарування ними обраною спеціальністю.

Випускники закладів освіти мають володіти належною інформаційною підтримкою та механізмами пошуку роботи. Наразі вони надаються університетськими центрами кар'єри і службами зайнятості, які спрямовані на надання першого робочого місця згідно ст.43 Конституції України, ст.64 Закону України «Про вищу освіту», ст.197 КЗпП України та Закону України «Зайнятість молоді».

Загалом, варто констатувати факт, що на необхідності реформ у сфері освіти наголосило 102 респонденти (80,3% опитаних). Серед провідних запропонованих ідей, можна виділити такі як: зараховування періоду навчання до страхового стажу (як це було до 28.01.2001 року із трудовим стажем) та побудову гнучкої системи нарахування додаткових балів на основі не тільки документів, а і фактів громадської чи волонтерської діяльності відповідно до фаху, які могли б істотно впливати на рейтингові списки студентів, забезпечуючи пріоритет найбільш активним студентам. В контексті доступності, неодноразово було наголошено про перегляд показників граничної вартості навчання, якими держава лише обмежує студентів контрактної форми у можливості отримувати вищу освіту.

За результатами дослідження, варто було б закріпити у Законі «Про базову середню освіту» систему проведення профорієнтаційної роботи та формування критичного мислення серед учнів шкіл. Обов'язковим є перегляд розмірів стипендій, відповідно до базових соціальних стандартів. Не менш важливою є задача доопрацювання умов перехресного вступу зі спеціальностей першого рівня (бакалаврського) на другий (магістерський), з огляду на доцільність такого переходу та рівень професійних навичок, які студент здатен отримати навчаючись протягом наступних 1.5 років. І, вочевидь, найголовнішою для самореалізації молоді є складова створення можливостей для її працевлаштування після здобуття освіти, що потребує і сприяння зі сторони університету, і ефективних державних програм, і відсутності упередженості в суспільстві щодо молодих кадрів, і кроків назустріч зі сторони соціально-відповідальних роботодавців.

Загалом, всі проаналізовані складові освіти є наявними серед пунктів молодіжної політики і перебувають на початку чи в процесі реформ, а тому є всі передумови говорити про якісні зміни всередині даного напрямку, а від того і у молодіжній політиці в цілому.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження, можна зробити такі висновки.

Понятійний апарат молодіжної політики є сталим та повністю сформованим. Сама молодіжна політика представлена у вигляді загальної та державної. Перша, створює широке поле для діяльності різних представників громадянського суспільства, у тому числі і самої молоді, як суб'єкта адвокації власних прав. Друга, представлена законами, програмами та стратегіями, якими держава регулює молодіжну сферу. Обидві складові викликають значний науковий інтерес, а в останні роки і суспільний, що пояснюється низкою змін на шляху до євроінтеграції України.

У законодавчій складовій було проаналізовано більшість документів, що є регулюючими в сфері молодіжної політики. Вітчизняне законодавство є досить широким, але паралельно із тим досить недосконалим у багатьох своїх напрямках. В ході роботи було виявлено низку документів, зміст яких доносить непоодинокі відгуки з радянського минулого, наприклад, ставлячи молодь на місце об'єкта, а тобто проблеми. Більше того, варто наголосити про «латентність» багатьох з них, адже закони з відсутніми чи недієвими засобами моніторингу їх виконання не можуть вважатися ефективними. Контролінг чинного законодавства має відбуватися за допомогою кількісних та якісних показників одночасно, що унеможливить оприлюднення звітностей із сухими цифрами і змусить відповідні структури працювати на об'єктивні результати.

Одна з базових проблем державної молодіжної політики - невміння виставляти правильні пріоритети при написанні стратегій. Нами було розглянуто 14 пріоритетів, стратегічно важливих для подальших реформ у сфері молодіжної політики. Індикатором їх актуальності є наявність чималої кількості проблем всередині кожної з описаних сфер, що підтверджується цифрами репрезентативних всеукраїнських досліджень. Ця статистика є наслідком дій всіх представників суспільства, а тому актуалізація проблем має підійматися не тільки серед міністерств, а і на загально-громадському рівні.

Практична частина наукової роботи була спрямована на дослідження освіти, як одного з найголовніших пріоритетів державної молодіжної політики. З урахуванням сьогоденних обмежень у зв'язку із пандемією, дослідження було проведено у формі онлайн-опитування респондентів, шляхом їх анкетування у Google формах. Питання були покликані дослідити думки студентів, щодо якості середньої освіти, системи вищої освіти та їх цілісного впливу на можливість самореалізації після завершення навчання. Завдяки отриманій статистичній інформації та розгорнутим відповідям респондентів, було виявлено низку прогалин у системі середньої освіти, які напряду впливають на формування життєвих перспектив молодих осіб. Процес організації вищої освіти є значно кращим, однак протягом дослідження було віднайдено декілька складових, які потребують реформування і на яких наголосили понад 80% студентів. Нажаль, найскладніша ситуація залишається у сфері працевлаштування молоді після здобуття освіти, яке більшою мірою залежить від можливостей, створюваних державою.

Лише шляхом виокремлення молоді як пріоритетної групи, можливо забезпечити врахування її думки. Побудова досконалої молодіжної соціальної політики – доволі складний і довготривалий процес, що потребує крос-секторального підходу. Він вимагає і теоретичних, і законодавчих, і фахових, і суспільних знань, однак найголовнішим у такій побудові є зв'язок із самою молоддю. Лише комунікація на всіх можливих рівнях дозволить врахувати думку більшості молодих осіб та встановити правильні пріоритети, на яких буде базуватися новий документ стратегії молодіжної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балакирева Е. А. Ноу-хау в молодежной политике: необходимые преобразования или рискованный эксперимент? *Журнал исследований социальной политики*. 2006. № 4, т. 4. С. 541-557.
2. Бюджет Міністерства молоді та спорту на 2020 рік. *Урядовий портал* : веб-сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/byudzheth-ministerstva-molodi-ta-sportu-na-2020-rik-zatverdzheno-v-rozmiri-26-mlrd-grn>(дата звернення: 05.02.2021).
3. Волосевич І. В., Герасимчук С. С., Костюченко Т. С. Молодь України – 2015 : посібник. Київ. 2015. 30 с. URL: http://www.un.org.ua/images/documents/3685/Molod_Ukraine.pdf(дата звернення: 05.02.2021).
4. Головенько В. А. Молоде покоління України в алгоритмі суспільних процесів. *Український соціум*. 2006. № 2. т. 13. С. 20-34.
5. Державний стандарт продовжує реформу «Нова українська школа». Міністерство освіти і науки України: веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/10/08/derzhstandartbazovoiosvityprezentatsiya.pdf> (дата звернення: 05.02.2021).
6. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за ред. проф. І. Д. Звереві. Сімферополь : Універсум, 2013. 536 с.
7. Ильинский И. М. Молодёжь и молодёжная политика. Философия. История. Теория: монография. Москва : Голос, 2001. 696 с.
8. Коваль Г. В. Шляхи реформування державної молодіжної політики. *Публічне управління: теорія та практика*. 2013. № 4. С. 160-164. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2013_4_27(дата звернення: 05.02.2021).
9. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 05.02.2021).
10. Криворученко В. К. К вопросу о законодательстве субъектов Федерации в сфере молодежной политики: информационный бюллетень. Москва : Комитет РФ по делам молодёжи, 1995. 186 с.

11. Кулик О. М. Особливості управлінської діяльності у сфері молодіжної політики в місті Києві : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр. : 25.00.02. Київ, 2011. 20 с.

12. Молодь України – 2018 / Результати репрезентативного соціологічного дослідження. Київ : ДП «Редакція інформаційного бюлетеня «Офіційний вісник Президента України», 2018. 72 с. URL: http://www.dsmsu.gov.ua/media/2019/01/08/9/Doslidjennya_broshyra.pdf (дата звернення: 05.02.2021).

13. Пал Л. А. Аналіз державної політики / пер. з англ. І. Дзюби. Київ : Основи, 1999. 422 с.

14. Пильгун Л.В. Експертний висновок про систему моніторингу та оцінки Державної цільової соціальної програми Молодь України на 2016-2020 роки. *Посилення децентралізації в Україні*. 2017. 5 с. URL: http://ukreval.org/images/news/2018-01-08-eksp-vysnovky/expert-vysnovok_Molod_Ukrainy.pdf (дата звернення: 05.02.2021).

15. Про вищу освіту : Закон України від 17 січня 2002 р. № 2984. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2984-14> (дата звернення: 05.02.2021).

16. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» : Закон України від 13 травня 1999 р. № 4572. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/655-14> (дата звернення: 05.02.2021).

17. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19 квітня 2011 р. № 3236. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17> (дата звернення: 05.02.2021).

18. Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти та державний стандарт базової середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-п> (дата звернення: 05.02.2021).

19. Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні : Декларація від 15 грудня 1992 р. № 2859. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2859-12> (дата звернення: 05.02.2021).

20. Про Загальнодержавну програму підтримки молоді на 2004-2008 роки : Закон України від 18 листопада 2003 р. № 1281. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/ru/1281-15> (дата звернення: 05.02.2021).

21. Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016-2020 роки та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 лютого 2016 р. № 148. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/148-2016-п> (дата звернення: 05.02.2021).

22. Про затвердження Положення про організацію професійної орієнтації населення : Наказ на виконання розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 червня 1995 р. № 190/726. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0190-95> (дата звернення: 05.02.2021).

23. Про молодіжні та дитячі громадські організації : Закон України від 01 грудня 1998 р. № 281. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/281-14> (дата звернення: 05.02.2021).

24. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : Закон України від 24 січня 1995 р. № 1824. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-вр> (дата звернення: 05.02.2021).

25. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017р. № 2145. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 05.02.2021).

26. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21 червня 2001 р. № 2558. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14> (дата звернення: 05.02.2021).

27. Про сприяння соціального становлення та розвитку молоді в Україні : Закон України від 5 лютого 1993 р. № 2745. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-12> (дата звернення: 05.02.2021).

28. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні : Закон України від 5 лютого 1993 р. № 2998-XII. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-12> (дата звернення: 05.02.2021).

29. Про стипендії, премії та гранти Президента України у сфері освіти : Указ президента України від 28 січня 2021 р. № 27/2021. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/27/2021> (дата звернення: 05.02.2021).

30. Про Стратегію розвитку державної молодіжної політики на період до 2020 року : Указ Президента України від 27 вересня 2013 р. № 532/2013 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/532/2013> (дата звернення: 05.02.2020).

31. Рекомендації до стратегії молодіжної політики України від НМРУ. *NYC Ukraine* : веб-сайт. URL: <https://nycukraine.org/filtr-novini-spilki/rekomendatsiyi-strategiyi-molodizhnoyi-politiki-ukrayini-vid-nmru.html> (дата звернення: 05.02.2021).

32. Савва М. В. Моніторинг і оцінювання у діяльності органів влади України. *Посилення децентралізації в Україні : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., лютий 2017 – січень 2018 рр.*, Київ : USAID, 2018. 12 с. URL: http://www.ukreval.org/images/news/2018-01-20-dopovid/Dopovit_ukr.pdf (дата звернення: 05.02.2021).

33. Середньомісячна заробітна плата за статтю та видами економічної діяльності за квартал. *Державна Служба статистики України* : веб-сайт. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/gdn/smzp_zs/smzp_zs_ek/smzp_zs_ek_u.htm (дата звернення: 05.02.2021).

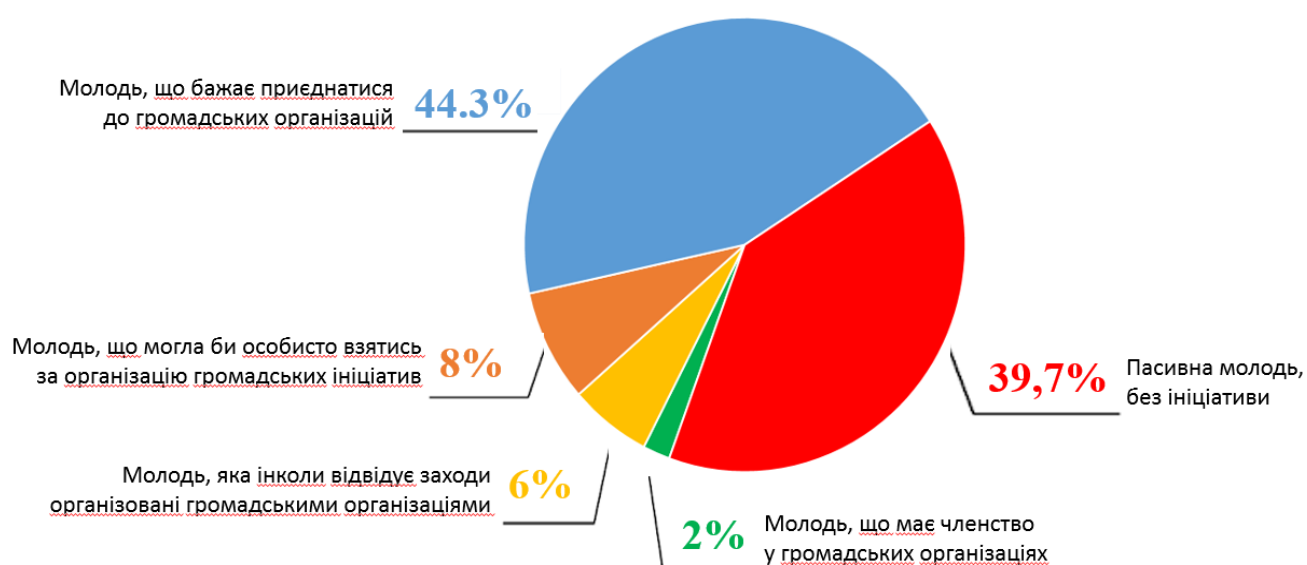
34. Українське Покоління Z / Результати репрезентативного соціологічного дослідження. Київ : Нова Європа, 2017. 138 с. URL: http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/Ukr_Generation_ukr_inet-2.pdf (дата звернення: 05.02.2021).

35. Цибін С. Г. Молодіжна політика як предмет наукового осягнення. *Нова парадигма*. 2009. № 91. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/9681/1/Tsybin%20S.%20G.pdf> (дата звернення: 05.02.2021).

ДОДАТКИ

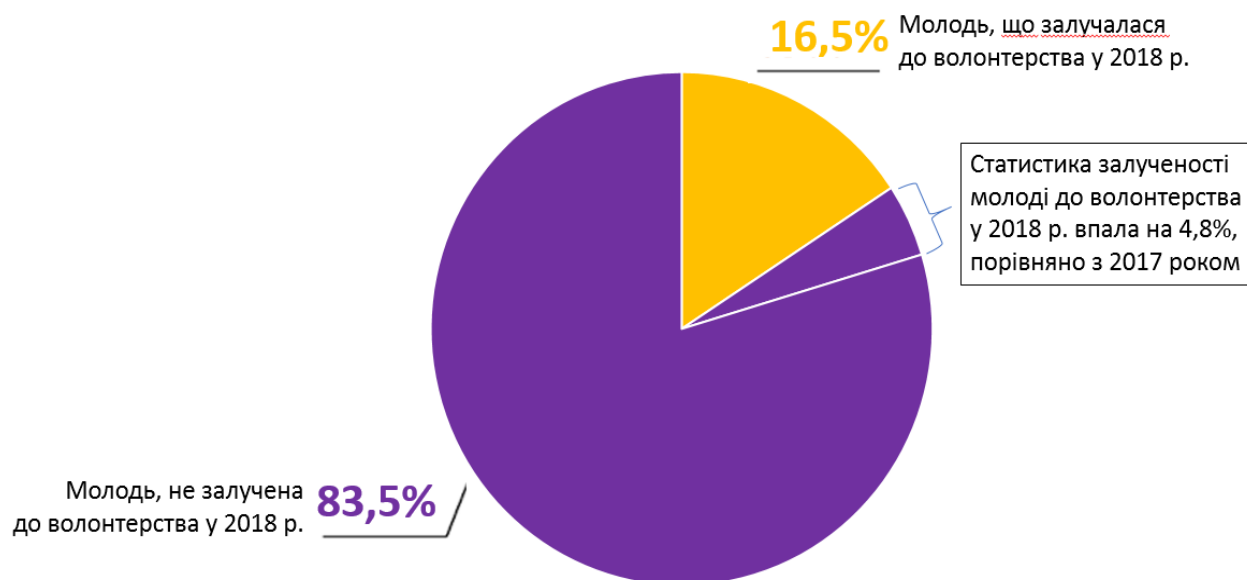
Додаток А

**Статистика залученості молоді до громадської активності
за результатами дослідження «Українське покоління Z» (2017)
соціологічної групи «GFK Ukraine» та центру «Нова Європа».**

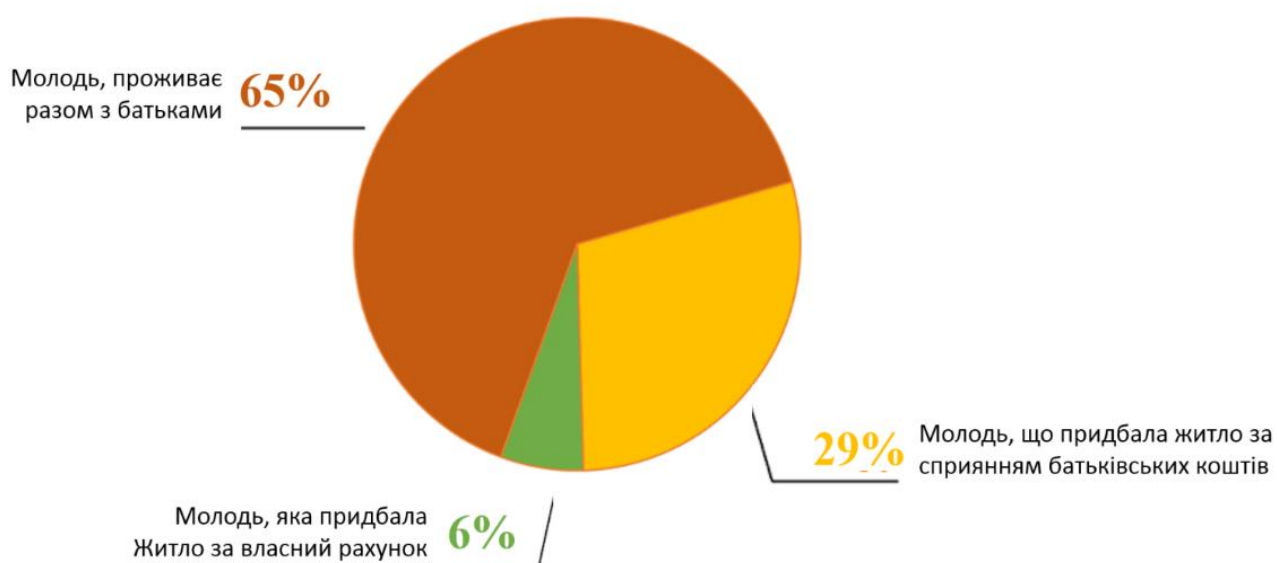
Додаток Б

**Статистика залученості молоді до волонтерської діяльності,
згідно результатів дослідження «Молодь України 2018»,
проведеного ТОВ «Перша рейтингова система»
на замовлення Міністерства молоді та спорту України**

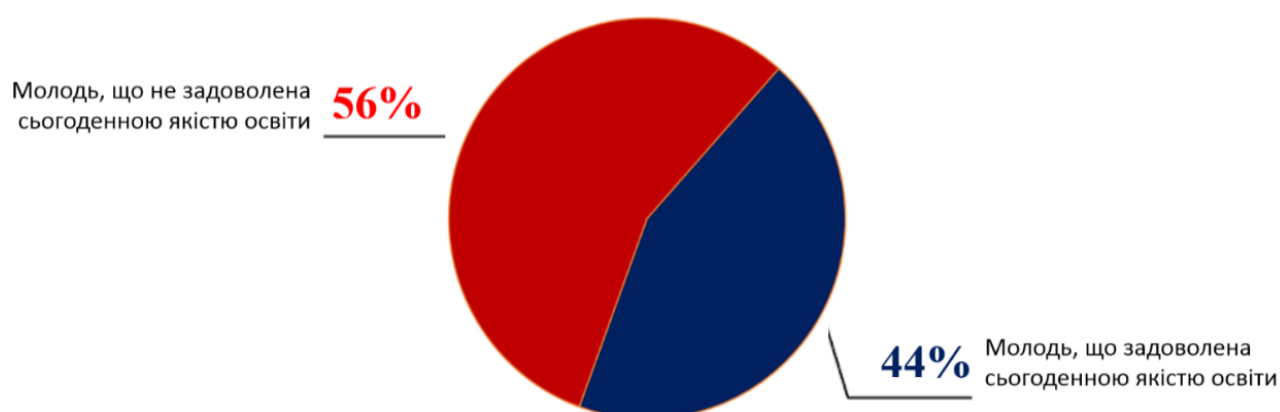
Додаток В

**Статистика наявності власного житла у молодих осіб
за результатами дослідження «Українське покоління Z» (2017)
соціологічної групи «GFK Ukraine» та центру «Нова Європа».**

Додаток Г

**Статистика задоволеності молоді наявною системою освіти,
за результатами дослідження «Українське покоління Z» (2017)
соціологічної групи «GFK Ukraine» та центру «Нова Європа».**

Анкета
для студентів 1-5 курсів та випускників 6-х курсів
факультету педагогіки, психології та соціальної роботи
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
для дослідження освітнього процесу як складової молодіжної політики

Освіта, як напрям молодіжної політики

Освіта - є одним із пріоритетних напрямків державної молодіжної політики, який формує життєві пріоритети молодій особі та надає необхідні знання для опанування кваліфікаційних навичок бажаної професії. Дана анкета покликана дослідити думку студентів Чернівецького Національного університету імені Юрія Федьковича щодо сильних та слабких сторін організації освітнього процесу, як компоненту державної молодіжної політики...

Інформація про респондента

Вкажіть Вашу стать

- ☐ Чоловіча
- ☐ Жіноча

На якому курсі Ви навчаєтесь?

- ☐ 1 курс (бакалавр)
- ☐ 2 курс (бакалавр)
- ☐ 3 курс (бакалавр)
- ☐ 4 курс (бакалавр)
- ☐ 5 курс (магістр)
- ☐ 6 курс (магістр)

Яку спеціальність Ви опановуєте?

Освіта, як напрям молодіжної політики

Основна форма відповідей

На скільки Ви задоволені рівнем підготовки, яку ви отримали, навчаючись в загальноосвітній школі?

- ☐ Повністю задоволений(-а)
- ☐ Частково задоволений(-а)
- ☐ Більше незадоволений(-а)
- ☐ Взагалі незадоволений(-а)

Чи проводилася у Вашому закладі середньої освіти профорієнтаційна робота з випускниками?

*(*виявлення Ваших професійних навичок та здібностей, для допомоги у визначенні Вашої майбутньої професії)*

- ☐ Регулярно
- ☐ Іноколи
- ☐ Ніколи

Чи вивчали ви потреби ринку праці у вашому регіоні, перед тим як обрали свою спеціальність?

- ☐ Так
- ☐ Ні

Чи знаєте ви про систему вибірових дисциплін на вашій спеціальності?

- ☐ Так
- ☐ Ні

Яким чином Ви обираєте вибірові навчальні дисципліни?

- ☐ Обираю самостійно
- ☐ Обираємо групою
- ☐ За нас обирає кафедра
- ☐ Взагалі не маю такої можливості

Чи достатньо Вам теоретичних та практичних знань, які ви отримусте протягом навчання на обраній спеціальності?

- ☐ Так
- ☐ Ні

Як часто ви займаєтесь самоосвітою, відвідуєте позанавчальні тренінги / вебінари / школи / практик / курси... пов'язані із вашою спеціальністю ?

- ☐ Регулярно
- ☐ Іноколи
- ☐ Ніколи

Чи повинна держава стимулювати найкращих студентів за кращі досягнення у науці, навчанні, громадській активності...?

- ☐ Так
- ☐ Ні

Яким чином, на Вашу думку, можна мотивувати найкращих студентів для їх подальших здобутків?

Чи згодні Ви, що спеціальність, написана у дипломі студента, не є показником всіх його умінь та навичок?

- ☐ Так
- ☐ Ні

На скільки Ви оцінюєте реальні шанси працевлаштуватися за обраною спеціальністю після навчання?

- ☐ Це можливо
- ☐ Це буде важко
- ☐ Це неможливо

Чи вважаєте ви, що вища освіта в Україні є доступною для всіх, хто бажає її отримати ?

- ☐ Так ☐ Ні

Чи вважаєте Ви, що освітня сфера в Україні, як складова молодіжної політики, потребує реформування чи змін?

- ☐ Так
- ☐ Ні

Що саме Ви би хотіли змінити у системі державного регулювання вищої освіти?